

Право на мирні зібрання, мітинги, походи і демонстрації в умовах воєнного стану

*Волошин Єлизавета Віталіївна,
студентка 1 курсу спеціальності «Право»
ННІ економіки і права
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького*

Постановка проблеми.

Протягом багатьох століть мітинги, демонстрації та вуличні походи були невід'ємною частиною існування людини. Вони виступають рушійною силою державних перетворень і є проявом волевиявлення народу, його інструментом впливу на процеси, які відбуваються в державі.

В історії нашої країни за часів незалежності також присутні ці елементи демократичного суспільства. Наприклад, так у 2013-2014 роках в Україні відбулися події, що увійшли в історію під назвою Євромайдан і Революція гідності [1]. Це стало реакцією народу на рішення Кабінету Міністрів України про призупинення процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом і на надмірну концентрацію влади в руках Президента Віктора Януковича. Реалізуючи своє право на протест українському народу вдалося ліквідувати корумпований режим Віктора Януковича, домогтися ліквідування диктаторських законів і знову встановити демократію.

Початок війни та оголошення воєнного стану, що супроводжувалося обмеженням прав і свобод, ще більше загострив актуальність питання правового регулювання та реалізації право на мирні зібрання. Прикладом можуть бути мирні акції “Гроші на ЗСУ”, які відбулися по всій Україні з вимогою спрямувати кошти з місцевих бюджетів на допомогу Збройним силам України. Таким чином громадяни протягом 2023 року активно відстоювали пріоритетність надання коштів саме військовим, задля порятунку країни [2].

З усього цього можна стверджувати, що мітинги, демонстрації, страйки – є правом, можливістю, народу реалізовувати свободу поглядів і правити на своїй землі. Проте, у зв'язку із запровадженням воєнного стану формується новий порядок реалізації права на мирні зібрання, що вимагає дослідження відповідної нормативно-правової бази, насамперед в аспекті можливості обмеження цього права зі сторони держави.

Метою статті є з'ясування порядку реалізації права на мирні зібрання в умовах воєнного стану та правомірності обмеження цього права у відповідності до норм міжнародного та національного права. Роз'яснення у який спосіб і ким це право може бути обмежене, які фактори будуть впливати і як це право реалізовувати в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу.

Більше двох років тому Україна зіткнулася із неминучим та жорстоким повномасштабним військовим вторгненням Російської Федерації на свою територію. Воно стало лише продовженням військової агресії, яка почалась ще

у далекому 2014 році. Метою цього стало знищення української держави, українського народу та захоплення території. Такі дії з боку країни-терориста були загрозою для політичного, економічного, соціального життя людей, загрозою національній безпеці. Тож українська влада відреагувала швидко, з метою збереження цих всіх аспектів їй прийшлося також обмежити деякі права.

Указом Президента України «Про ведення воєнного стану» №64/2022 від 24.02.2022 року на територію нашої країни був запроваджений воєнний стан [3].

Так, згідно із ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII (далі – ЗУ № 389-VIII), під воєнним станом варто розуміти особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Також в Указі Президента України «Про запровадження воєнного стану» №64/2022 від 24.02.2022 року в пункті 3 проголошувалося, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України. Таке обмеження є правомірним, адже не протирічить статті 21 ратифікованого в Україні від 19.10.1973 року Міжнародного пакту «Про громадянські і політичні права», де сказано, що користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які накладаються відповідно до закону і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи суспільної безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб [5]. І не діє всупереч пункту 2 статті 11 Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод», яка стверджує, що здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [6]. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави. Тобто обмеження цього права є цілком правомірним, адже є необхідним для забезпечення національної та громадської безпеки, що і дозволяє міжнародне й національне законодавство.

Водночас із існуванням цього Указу існує 64 стаття Конституції України (далі – КУ), де зазначається, що конституційні права і свободи людини і

громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених КУ [7]. В умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції. Обмеження цією статтею також є правомірним з точки зору міжнародного законодавства, адже в пункті 1 статті 4 Міжнародного пакту «Про громадянські і політичні права» йде мова про те, що під час надзвичайного становища в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження. А запровадження воєнного стану – є надзвичайним станом в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою, тож обмеження деяких прав є допустимим.

Стаття 39 КУ відсутня в переліку необмежуваних в статті 64 КУ, а отже може обмежуватися.

Сама стаття 39 частина 1 КУ декларує, що громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Поняття “збори” треба розуміти як те, що це спільна, спеціально організована невелика присутність громадян у громадському або іншому місці, викликана необхідністю обговорення різних політичних, соціальних, економічних, культурних та інших проблем.

Мирне зібрання - це публічний захід, що проводиться за ініціативою громадян, закладу, підприємства, установи, організації, спрямований на привернення громадської уваги та/або вираження особистої, громадянської або політичної позиції з будь-яких питань, що не має протиправних цілей та проводиться мирно, без зброї у формі зборів, мітингу, демонстрації, пікетування, походу або у будь-якому іншому поєднанні цих форм чи інших не заборонених законом формах. Мітинг трактується як масові збори з питань злободенних, переважно політичних питань, які проводяться, як правило, на вулицях, майданах, стадіонах, парках.

Похід являє собою збори і проводиться з тією ж метою, що і демонстрація, мітинг, однак відрізняється меншою динамікою, відсутністю мітингово-демонстраційної атрибутики.

Тим не менш, хочу зазначити, що всі поняття цих термінів є лише трактуванням загальноприйнятого визначення цих понять, а не трактуванням законом. Це зумовлене тим, що в Україні відсутній закон, який би врегулював ці правовідносини і пояснював визначення цих термінів. Втім, в статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що була ратифікована Україною 17.07.1997 року і набула чинності з 11.09.1997 року,

також немає визначення понять мирних зібрань, мітингів, зборів, демонстрацій. Однак, сам підхід до визначення цих понять із запровадженням воєнного стану не змінився. Зміни відбулися лише в порядку проведення мирних зборів, мітингів і демонстрацій, а ще розширився перелік підстав для обмежень і суб'єктів, які можуть накладати обмеження.

Також доцільно зазначити, що за рішенням Конституційного суду України від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001 положення частини 1 статті 39 КУ щодо завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій в аспекті конституційного подання треба розуміти так, що організатори таких мирних зібрань мають сповістити зазначені органи про проведення цих заходів заздалегідь, тобто у прийнятні строки, що передують даті їх проведення [8]. Ці строки не повинні обмежувати передбачене статтею 39 Конституції України право громадян, а мають служити його гарантією і водночас надавати можливість відповідним органам виконавчої влади чи органам місцевого самоврядування вжити заходів щодо безперешкодного проведення громадянами зборів, мітингів, походів і демонстрацій, забезпечення громадського порядку, прав і свобод інших людей.

У частині 2 статті 39 КУ сказано, що обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку - з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Іншими словами, то Конституція 39-ю статтею визначає те, що лише суд відповідно до закону може обмежити це право, а 64 стаття КУ доповнює, що в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод.

Також паралельно з цим існує Закон України (далі – ЗУ) «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12.05.2015 року, де в пункті 8 частині 1 статті 8 зазначалося, що в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану, як забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів.

Тобто йдеться про те, що на території кожної області військове командування та військові адміністрації (у разі їх утворення) можуть самостійно або дозволяти проведення мітингів, зборів, або ж забороняти здійснювати це на підставі обмеження цього права під час воєнного стану. Таким чином перелік суб'єктів, які можуть накладати обмеження, збільшився і було надано їм право змінювати або доповнювати порядок проведення мирних

зборів, мітингів та демонстрацій. Відповідно до цього збільшилися підстави для обмежень, адже, якщо не будуть дотримані всі пункти порядку проведення зборів, то це буде також підставою обмежити.

Прикладом таких рішень можна вважати наказ Черкаської обласної військової адміністрації №3/150 від 19.04.2022 року «Про проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів на території Черкаської області», де стверджується, що проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів на території Черкаської області можливе виключно за умови їх обов'язкового письмового погодження з Черкаською обласною військовою адміністрацією [9]. На мою думку таке погодження із Черкаською військовою адміністрацією є проявом певного компромісу, оскільки адміністрація надає можливість здійснювати це право, не забороняючи повністю попри введення воєнного стану на цій території, але все одно зобов'язує здійснювати його із дозволу уповноважених органів влади, аби діяти за принципом законності. Також таке погодження дозволяє військовій адміністрації оперативно реагувати на дійсну ситуацію на території й, у разі загрози життю і здоров'я людей, запобігати злочинам і можливих втрат.

З точки зору юридичної сфери, попри наявність таких позитивних наслідків, така передача військовому командуванню і військовим адміністраціям (у разі їх утворення) права обмежувати право на мирні зібрання, мітинги і демонстрації є неправильним. Оскільки їм фактично делегуються обов'язки судового органу, визначати проведення яких мітингів та мирних зборів є дозволеним, а яке забороненим. Такі недоліки в правовій системі нашої країни є тому, що у нас відсутній Закон, який би регулював ці відносини і давав точні визначення, обмеження і обов'язки.

З усього вищесказаного можна зробити **висновок**, що з початком широкомасштабного вторгнення та введенням воєнного стану в Україні з 2022 року права і свободи громадянина на мирні зібрання, походи, мітинги та демонстрації було обмежено. Проте, таке обмеження є цілком правомірним і узгоджується із міжнародним та національним законодавством, яке допускає обмеження в інтересах національної безпеки та для охорони здоров'я населення.

Суть обмеження полягає в наданні права військовим адміністраціям забороняти проведення мирних зібрань своїм рішенням без звернення до суду. Водночас, практика реалізації цього положення, зокрема в межах чотирьох областей де були прийняті окремі рішення щодо порядку проведення мирних зібрань, показує, що військові адміністрації доволі широко трактують це право і замість прийняття заборони, встановлюють спеціальний дозвільний порядок проведення мирних зібрань, що не узгоджується з Конституцією.

Як України, де проведення зібрань заборонено рішенням військової адміністрації, на іншій території діє загальний правовий режим, тож мирні зібрання можуть бути.

Список використаних джерел:

1. Революція Гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України : наук.-метод. матер. / Головка В., Палій О., Черевко О., Янішевський С. ; за заг. ред. П. Полянського. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. — 36 с

2. Гроші на ЗСУ: що вимагають учасники акції та як на це реагує міська влада у Чернігові. Суспільне Чернігів URL: <https://suspilne.media/chernihiv/709272-grosi-na-zsu-so-vimagaut-ucasniki-akcii-ta-ak-na-ce-reague-miska-vlada-u-cernigovi/> (дата звернення 15.04.2024)

3. Про введення воєнного стану: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 15.04.2024)

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 15.04.2024)

5. Про громадянські свободи і права: Міжнародний пакт 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 15.04.2024)

6. Про захист прав людини і основоположних свобод: Європейська конвенція з прав людини 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n289 (дата звернення 15.04.2024)

7. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. С.11, 17

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр#Text> (дата звернення 15.04.2024)

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій(справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) 19.04.2001 р. № 4-рп/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01#Text> (дата звернення 15.04.2024)

9. Про проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів на території Черкаської області: Наказ черкаської обласної військової адміністрації 19.04.2022 р. №3/150 URL: <https://smila-rada.gov.ua/sites/default/files/3-150.pdf> (дата звернення 15.04.2024)

10. Право громадян на свободу мирних зібрань. URL: <https://bashtanskaotg.gov.ua/news/pravo-gromadyan-na-svobodu-mirnih-zibran-2023-11-23> (дата звернення 15.04.2024)

11. Мельник Р.С. Право на свободу мирних зібрань: теорія і практика. – К., 2015. – 168 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/e/233491.pdf> (дата звернення 15.04.2024)

Науковий керівник:

*Волошкевич Геннадій Андрійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького*